

DÜŞTEN FETHE İSTANBUL

Editör

DR. COŞKUN YILMAZ

DÜŞTEN FETHE İSTANBUL

Üsküdar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
Kültür Yayınları No. 28

Üsküdar Belediyesi
Hilmi Türkmen
Belediye Başkanı

Yayın Koordinatörü
Zeki Bıyık

Kapak
Özkul Eren

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet Mazak

Tasarım
SMEY

Tashih ve Redaksiyon
Mustafa Birol Ülker
Ebubekir Al

Grafik Uygulama
Ender Boztürk

ISBN 978-605-84934-6-9
İSTANBUL, Mayıs 2015

Baskı-Cilt
İhlas Matbaacılık A.Ş.
Mahmutbey Cad. Meriç Sok. K. 1, No. 26
Şirinevler - İstanbul

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ
Üsküdar Belediyesi
Hakimiyeti milliye Cd.
Atlas Çıkmazı
No: 35 Üsküdar /İSTANBUL
Tel: +90 216 5323000
Web: uskudar.bel.tr

Giriş:

Düşten Fethe İstanbul

DR. COŞKUN YILMAZ*

Stratejik konumu, eşsiz güzelliği ve dinî kimliğiyle, şairlerin şiiri, seyyahların hasreti, dindarların duası, milletlerin hayali, İmparatorların, kralların, hanların, hakanların, sultanların düşüdü İstanbul... Fatih Sultan Mehmed'e kadar kimsenin gerçekleştirmediği bir düş...

"Şarkın ve Garbın Sultanı" ve Sultanların Pay-i tahtı zeminidir İstanbul. Hiçbir şehir İstanbul gibi övgüye ve ona duyulan arzuya mazhar olamamıştır. olağanüstü tasvirlerle, efsanelere, hikâyelere, şiirlere, şarkılara konu olan başka bir şehir yoktur. Kendisinden önce ve sonra tarih sahnesinde parlayıp sönen nice şehrin aksine İstanbul her zaman göz kamaştırıcılığını sürdürmüş, insanlar var oldukça yaşayacak, iştihakle arzulanacak ölümsüz bir şehir olarak anılmıştır.

İstanbul'un yaşam izleri, Küçükçekmece Gölü yakınlarındaki Yarımburgaz Mağarası kazılarına göre M.Ö. 800.000'e kadar uzanmaktadır. Marmaray (Yeni Kapı) kazıları ise Sur içinin yerleşim tarihini M.Ö. 8.500 yılına kadar geri götürmektedir.

Bu uzun tarihi içerisinde İstanbul'un muhasara geçmişi M.Ö. 510'dan başlatılmaktadır. İlk kez Pers İmparatoru Darius'un komutanlarından Otanes tarafından kuşatılan Şehir, 1453'e kadar 27 defa muhasara edilmiş, bu kuşatmaların bazıları yıllarca sürmüştür.¹ Her muhasaranın Siyasi, stratejik, iktisadi, güvenlik... sahibine ve zamanına göre bir veya birden fazla sebebi vardır. Ancak şehri cazip kılan, muhasarasında ve savunulmasında rol oynayan en önemli sebeplerinden birisi de din olgusudur.

İstanbul, İlk Hristiyan (Roma) imparatorluğunun başkentidir ve bu kimlikle şekillenmiştir. Aynı zamanda Hristiyanlığın en büyük iki mezhebinden birisinin, Ortodoksluğun merkezi ve kutsal şehridir.

İstanbul Müslümanlar için de büyük önem taşıyan, fethi peygamberî bir gayeye dönüştürülen şehirdir. Hz. Muhammed'in tek şehri, Medine-i Münevvere'yi Mekkeli müşriklerden korumak için büyük imkânsızlıklar içerisinde şehrin etrafına hendekler kazılırken (627), açlıktan karınlarına taş bağlanırken fethini müjdelediği, fetih yolcularının bile ödüllendirileceğini bildirdiği, fatihini ve askerlerini övdüğü şehirdir. Bu tebşir nedeniyledir ki İslâm tarihinin ilk yıllarından itibaren Müslümanlar yönlerini İstanbul'a çevirmişler ve 667-668'de ilk kuşatmalarını gerçekleştirmişlerdir. Bugün İstanbul'un en önemli semtine ismini veren, Osmanlı tarihinde tahta yeni çıkan sultanların türbesinde kılıçlarını kuşandığı, külliyesi İstanbul'un dinî ve sosyal hayatının en canlı merkezi olan, Mekke-i Mükerrreme'den Medine-i Münevvere'ye hicret ettiğiinde peygamberimizi evinde aylarca misafir

.....
1 İstanbul önüne gelmeler, şehre niyet yola çıkmalar, Roma/Bizans İmparatorluğu'nun iç isyanlarındaki kuşatmalar vs. bu sayıya dahil değildir. İstanbul kuşatmalarının sayısı ile ilgili farklı rakamlar telaffuz edilmekte, Hun Hakanı Atilla gibi Küçükçekmece taraflarına kadar gelmesini de kuşatma kabul edilebilmektedir. Ancak, yeni araştırmalarda, bütün boyutlarıyla değerlendirildiğinde muhasara sayısı 27 olarak belirlenmektedir. Bu bilgi 2015'te yayınlanması planlanan, editörlüğünü Turhan Kaçar ve Murat Arslan'ın yaptığı *İstanbul Kuşatmaları*, kitabından alınmıştır. Makaleleri inceleyerek, İstanbul'u muhasara edenleri, muhasara tarihlerini ve sayısını şahsıma bilgi notu olarak hazırlayan arkadaşım Turhan Kaçar'a müteşekkirim.

eden Eyüp Sultan (Ebû Eyyüb el-Ensârî) bu tebşirin ve ilk seferin İstanbul'daki en önemli hatırasıdır.

İstanbul, ilk dönemlerinden itibaren de Osmanlı sultanlarının düşlerini süslemiştir. Osmanlılar, 1328'de İstanbul'un kapısı addedilen, en yüksek tepelerinden birisini, Aydos kalesini fethetmişler, 1329'da Üsküdar sahiline gelmişlerdir. Orhan Gazi 1348'de, Bizans İmparatoru VI. İoannes Kantakuzenos ile görüşmek için Kız Kulesi'nin karşısında otağını kurmuş, 1350'nin başlarında Üsküdar ve Kadıköy'de Osmanlı hâkimiyetini tesis etmiştir. Şehir Yıldırım Bayezid, Sultan I. Mehmed, Sultan II. Murad tarafından 1391, 1396, 1411 ve 1422'de dört defa kuşatılmış, köşeye sıkıştırılmış ancak istenen sonuç alınamamıştı.

İstanbul'un fethi, Osmanlı Devleti'nin geleceği açısından büyük önem taşıyordu. Siyasî, stratejik, güvenlik ve iktisadî şartlar fethi zaruri kılıyordu. İstanbul, Rumeli ve Anadolu'daki Osmanlı topraklarının ortasındaydı. İki yakadaki Osmanlı güçlerinin irtibatını daima engelliyordu. Fetihle Anadolu ve Rumeli birleşecek, Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyeti kuvvetlenecekti. Genç padişah, İstanbul Boğazı'na hâkim olmadıkça kendi devletinin hiçbir zaman emniyet altında olamayacağını biliyordu. Bir savaş durumunda Anadolu'dan Balkanlara asker geçirmek gerektiğinde ciddi sıkıntılar yaşanıyordu. Bizans imparatorları her fırsatta problem çıkarıyor, Osmanlılar aleyhine Avrupalıları ve Anadolu beyliklerini kışkırtıyor, Haçlı seferlerini teşvik ediyor, taht mücadelesine kalkışan şehzadeleri koz olarak kullanıyorlardı. Bizans/Doğu Roma İmparatorluğu, Osmanlılar aleyhine cereyan eden her girişime destek vermeyi ve her fırsatta onları arkadan vurmaya kendi bekasının gereği sayıyordu. Osmanlı açısından devletin geleceğinin teminatı için İstanbul'un fethi siyasi zorunluluktan ibaret değildi. İstanbul'un alınması, aynı zamanda ekonomik avantajlar sağlayacak bir faaliyetti. İstanbul konumundan dolayı önemli bir ticaret merkezdi. Şehir, Osmanlılara bu iki deniz yoluyla dünyaya açılma ve bölgedeki hâkimiyetine tahkim edecek ve geleceğini güven altına alacaktı. II. Mehmed'in otoritesinin tesisi, cihanşümül siyaseti ve devletini geleceğe taşıması açısından da fetih stratejik bir önem taşıyordu. Dinî etkenler de fetih açısından en önemli sebep ve gayelerden birisini oluşturuyordu.

Sultan II. Mehmed 19 Yaşında Osmanlı tahtına geçtiğinde önündeki en önemli hedef İstanbul'du. Ancak rakibi sadece İstanbul'un surları ve Bizanslılar değildi. Geçmiş asırlara uzanan ve hafızalardaki hatırası taze tarihi tecrübeydi. Surların önünden her geri dönüşün daha da perçinleyerek gerçekliğini adeta tartışılmaz hale getirdiği "fethin imkânsızlığı" inancıydı. Ankara Savaşı'nın (1402) yıkıcı etkisi ve Fetret Devri'nin acı gerçekliği, Varna (1444) ve II. Kosova (1448) zaferlerine rağmen devam eden ve İstanbul söz konusu olduğunda daha bir dinamizm, kazanacağına inanılan Haçlı tehdidi, büyük badireler atlatılarak elde edilen Osmanlı coğrafyasının kaybetme endişesiydi. Tursun beyin tanımlamasıyla, "Erkân-ı devlet" in, başta Devletin ikinci kurucu ailesi konumundaki, Sultan olan Osmanoğulları'na sadrazam olarak destek veren Çandarlı ailesinin temsilcisi Sultan II. Murad'la birlikte divanda ülkeyi yönetmiş, cephelerde savaşmış, devleti nice badirelerden atlattmış, güngörmüş, saçını sakalını devlet uğrunda ağartmış Çandarlı Halil Paşa olmak üzere, bu teşebbüsün neticeleriyle destekledikleri muhalefeti. Siyasî, iktisadî, askerî, teknolojik ve diplomatik yeterlilik tartışılıyordu. Kamuoyu hazır değildi, Fetih yolunda surlardan önce idarî, askerî, içtimâî ve dinî muhalefet, imkânsızlığı kabullenilmiş güçlü bir psikolojik bariyer vardı. Sultanın önce bu manileri aşması, ordusunu, ulemasını, umerasını, toplumunu fethe hazırlaması gerekiyordu.

Padişah fetih konusunda çok kararlıydı. 1453'ün Ocak ayında Edirne'de, fikir birliğini sağlamak ve kati bir karar varmak için düzenlediği geniş katılımlı divan toplantısında kesin bir dil ile ifade etti.²

.....
 2 Fatih Sultan Mehmed'in bu konuşması Tacizâde Cafer Çelebi'nin anlatımı (Celal-zâde Mustafa, *Selimname*. haz. Ahmet Uğur- Mustafa Çuhadar, Ank. 1990, s. 338-341 (ve dönem tarihçisi Kritovulos'un eserinde (*Kritovulos Tarihi: 1451-1467*, çev. Ari Çokona, İstanbul 2012, s. 77-109) yer almaktadır. "Bu toplantı ve orada Sultan Mehmed'in verdiği nutuk, Tâci Beyzâde Cafer Çelebi ve Kritovulos tarafından birbirinden ayrı olarak bize nakledilmiştir. ... Mukayese ettiğimiz zaman şu noktalarda sırasıyla birleştiklerini görmekteyiz. Mehmed demiştir ki: 1-Atalarımız gibi bizim de esas vazifemiz gaza yapmaktır; 2- Memleketimizin ortasında bulunan İstanbul düşmanlarımızı korumakta veya tahrik etmektedir. 3- Devletimizin istikbali ve emniyeti için bu şehrin zaptı elzemdir. 4- Her birinizin fikir ve reyini öğrenmek istiyorum. Halil İnalçık, *Fatih Devri*

“Uzun zamandır gönül aynamda coşkun bir resim şekillendi. Onu sizinle konuşmak isterim. Çünkü ‘Kendi görüşüyle yetinen mutlu olmaz, istişare eden de mutsuz olmaz’. İnsan ne kadar ileri görüşlü, düşünceli, zeki ve akıllı olursa olsun, hiçbir zaman ehil olanlarla istişareden kaçınması caiz değildir. Kutsal zatı ile bütün varlıklardan üstün olan Kâinatın Efendisi’ne, ‘İşlerinde müşavere et’ buyrulması buna kesin bir delildir...

Değerli atalarım, büyük dedelerim, dünya saltanatının sonsuz, kimsenin ölümsüz olmadığını, insan nefeslerinin sayılı, ölümsüzlük kapısının kapalı, yaratılıştan maksadın Yüce Yaratan’ı bilmek olduğunu, imkân ölçüsünde onun huzuruna yaklaşmak gerektiği konusunda kesin bilgiye sahiptiler. Yaklaşma yolu da seçkin sahabelerden Ebû Said el-Hudrî’den³ nakledilmiştir: ‘Bir kimse gelip Allah Resulü’ne ‘İnsanların en üstünü kimdir?’ diye sordu. Kâinatın Efendisi, ‘Mahı ve camı ile Allah yolunda savaşan mümindir’ buyurdu. Şimdi ben de, Cenab-ı Hakk’ın, ‘İşte bunlar Allah’ın doğru yola erıştirdikleridir. Onların yoluna uy’ buyruğunca, gücümü Allah’ın kelamını yüceltmeye ve Resulünün sünnetini diriltmeye harcayacağım. Böylece, dünyada iyilikle anılmayı, ahirette bol ecir elde etmeyi başarabileyim.

İrem bağından bir köşe, Süreyya’nın asma bahçesinden bir salkım üzüm olan İstanbul, adı ve resmi ile illerde tanınmış, dillere söylenip ve tarih kitaplarında yazılmıştır. Böyle değerli ve güzel bir şehir, ne sebeple benim ülkemin ortasında ve idarem arasında olup, saltanatım günlerinde, küfür ocağı ve asiler durağı olsun? Onun üzerine niyyet ve gayretle kesin kararlıyım. Bu yıl bahar başında sabah rüzgarıyla kale goncaları açılıp, dağlar kırmızı lalelerle dolduğunda karar dizginimi onun fethine çevireceğim. Umulur ki, tedbir takdire

.....
Üzerinde *Tethikler ve Vesikalar*, Ankara, 1987, c. 1, s. 125-126”. Fakat Sultanla aynı kültür çevresine mensup olan Tacizâde’nin metni 20 yaşındaki hükümdarın hitabetini ve argümanlarının mahiyetini yansıtması açısından daha dikkat çekicidir. Bu nedenle buradaki konuşma *Selîm-name*’den özetlenerek alınmıştır.

3 İstanbul’da adına türbe yapılan sahabelerden birisi de Ebû Said el-Hudrî’dir. Bilgi için bkz.; Necdet Yılmaz-Coşkun Yılmaz, *İstanbul Sahâbeler*, İstanbul 2013, s. 239-248.

uygun düşer. Bu işi bitirmeden başka önemli bir işe başlamayacağım. Bu konuda görüş ve düşünceniz ne ise sununuz. ...

Alışılmış nice imkânsızlıklara Allah'ın iradesi olunca, bütün kâinat onun aksine çalışsa da bir yarar sağlamaz. Yine basit, elde edilmesi kolay bir işe, dilemezse, Cümle âlem, onu yapmaya yönelse başaramaz. Bu hususta güvencem ne mal bolluğu, ne mülk, ne ordu, ne yiğitlerin çokluğuna, ne de savaş alet ve vasıtalarımızın fazlalığıdır. Tam aksine yalnız Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve yardımındır. Eğer İstanbul'un benim elimle fethedilmesi takdir edilmişse, kale ve burçları taş ve topraktan değil, saf demirden de olsa öfke ve kahır ateşiyle eritip mum gibi yumuşatırım.

Hakkın dileği şu şekilde olursa "Kişi her istediğine erişemez, Rüzgarlar gemilerin arzu etmedikleri şekilde eser." Hiç olmazsa niyetimle sevaba erişirim. Ama biliyorum ki, O kerim padişahın engin lütfundan, aciz bir kulu, samimiyetle bir iyilik dilerse, O de onu ümitsiz ve mahrum etmez".

22

Toplantının neticesinde padişahın kararlılığı etkisini göstermiş, "Bir yılda hasıl olacak hizmet bir ayda, bir ayda vücut bulacak maslahat bir günde" tamam olacak anlayışıyla kuşatma hazırlıklarına devam kararı alınmıştır.

Osmanlı Sultanı tarihî tecrübenin ışığında hazırlıklara başladı. Kamuoyu oluşturulmasından, diplomatik ilişkilere, Osmanlı devlet adamlarının ve ulemasının desteğini almaktan, Bizanslıların psikolojisini tahribe, kuşatmaya katılacak ordunun hazırlanmasından muhasara silahlarına varıncaya kadar hemen her alanda çalışmalar yapıldı. Fetih hazırlıkları, sabır, özveri, gayret, ciddiyet, stratejik ve bilimsel bir anlayışla planlandı.

Padişah, devlet ve ilim adamlarının yanı sıra din adamlarıyla görüşmeler yaparak, muhalefeti önlemeye, fethetmeye katkılabilecek herkesi hazırlıklara dâhil etmeye çalıştı. Devletlerarası antlaşmalar yaptı, gerekli gördüğü noktada öfkesini içine atıp tavizler verdi, içeride ve dışarıda güvenliği tesis etti..

II. Mehmed, sefere hazırlanırken, kuşatmalarla ilgili kitapları okumuş önceki muhasaraları incelemiş, harekât planını İstanbul'u

karadan ve denizden abluka altına alıp, kuşatmanın uzaması durumunda Avrupa'dan askerî yardım geleceğini göz önünde bulundurarak, şehrin en kısa sürede düşürülmesi esasına göre yapmıştır.

Ve 26 Mart 1453 günü Osmanlı ordusu şehri muhasara için hareket etti. 5 Nisan'da Maltepe'ye otağını kuran Sultan 6 Nisan'da imparatora elçi göndererek şehrin teslimini istedi. Talebi kabul görmeyince şehir surları Osmanlı toplarıyla dövülmeye başlandı. Bu tarihten itibaren 53 gün sürdü kuşatma. Osmanlı ordusu hücum ettikçe Bizanslılar direndi. Her girişim boşa çıkarıldı. Çok çetin çarpışmalar oldu, ciddi hayal kırıklıkları, büyük ümitsizlikler ve kırılmalar yaşandı, kuşatmanın kaldırılması gündeme geldi. Sultan, Akşemsetdin ve diğer fetih taraftarları direndi. 29 Mayıs'ta son bir hücum daha yapılmasına karar verildi.

Son hücum... Şehrin de, Bizansın da, Sultanın da, Osmanlı'nın da geleceğini belirleyecekti. Herkes için bir varlık ve yokluk mücadelesiydi son hücum...

O gün 29 Mayıs 1453'dü...

O gün Konstantiniyye fethedildi... Konstantinopolis'in düşüşü, İstanbul'un fethi Dünya tarihini derinden etkileyen, Doğuda ve batıda büyük yankı uyandıran, tarihin akışında rol oynayan, "çağlar arası" geçiş belirleyecek kadar önemli bir olaydır. Fetih Avrupa için bir hüznün ve acı bir ağıttır... Avrupalılar, İstanbul'un Türklerin eline geçmesini Romalıların Kudüs'ü yakıp yıkması, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve dünyanın sonu gibi insanlık tarihindeki büyük felaketlerden birisi olarak algıladı... Papa V. Nicolas, "Hıristiyanlığın utancıdır bu!" diye bağırıyordu. 12 Temmuz 1453 tarihli mektubunda şöyle yazıyordu: "Türklerin kılıcı şimdiden tepemizde asılı duruyor. Karadeniz şimdiden bize kapandı. Eflak şimdiden Türklerin elinde. Sırada Macaristan ve Almanya var...". Bu ağıt ve haykırış bazı Avrupa ülkelerinde hala devam eder, 29 Mayıs'ta kiliselerde ayinler düzenlenir...

Biz de ise bir zafer abidesinin, nebevi bir muştunun, yeni nesillere örnek bir olayın yıldönümüdür 29 Mayıs... Ancak fetih

kutlamalarının tarihi çok eskilere gitmez.⁴ İlk fetih kutlaması 1911 de zayıf bir etkinlik olarak başlamıştır.⁵ Ayrıntılarını Osmanlı basınından takip imkânı edilebilen kutlamaların ses getirmeye başlaması ise, İttihat ve Terakki liderlerinden Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın "İhtifâl-i Milli Re'isi" sıfatıyla katıldığı 1914 ihtifalidir.

.....
 4 Bir hauratın tercümesinde yer alan şu bilgi fetih kutlamaların tarihi ilgili heyecan verici bir keşif gibi görünmektedir: "29 Mayıs [1853]'de Büyükelçi [İngiliz, Canning] karısına şunları yazıyordu: 'Dört yüz yıl önce bugün, İkinci Mehmet İstanbul'un surlarını yıktı, Ayasofya'yı camiye çevirdi, hipodromdaki yılan başlarından birisini kılıcıyla kopardı. On iki gün sonra her yılki kutlama törenleri yapılacak. Arada nelerle karşılaşacağız, kim bilir" (*Lord Stratford Canning'in Türkiye Hatıraları*, çev. Can Yücel, Ankara 1959, s. 84-85).

Ancak bu ifadelerin İngilizce aslına yönelince sonuç pek de ümit edildiği gibi olmuyor. Çünkü yazar Osmanlıların fetih kutlamalarından değil, fethin, yani Avrupalıların ifadesiyle "Konstantinopolis'in düşüşü"nü sene-i devriyesinin geldiğinden bahsetmektedir. Ve bu hatırlayış Canning'in kendisine ait olup, bunu hanımına da hatırlatışdır. Her yılki kutlama törenlerinden kasıt Avrupa'daki hüzne ve unutmayışa bir atıf olsa gerektir.

Bu bilgiyi paylaşan Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye teşekkür ederim.

5 Fetih kutlamalarının başlangıç tarihi zaman zaman 1910 olarak gösteriliyor da bu hesap hatasından kaynaklanmaktadır. Zira kutlamayla ilgili gazetelerde yer alan ifadeler tarih konusunda kesin fikir vermektedir. "Efendiler! **Dört sene-den beri** başladığım şu mücâhedede sizlerden mazhâr-ı mu'avenet olacağından emînim... Çünkü bundan dört sene evvel böyle bir ihtifâl icrâsın teşebbüs etdiğim zaman yalnız Hadîka-ı Meşveret Mektebi işîrâk etmiş idi. (Mehmed Ziya Bey'in konuşmasından)" *Tanin*, 13 Haziran 1914. "İstanbul'un Fâtih Sultân Mehmed tarafından 463'üncü sene-i devriye-i zabtı dün parlâk bir ihtifâl ile **altıncı defa** olarak tes'îd edilmiştir." *Tasvir-i Efkâr*, 17 Haziran 1916. "Fâtih hazretlerinin fethi müte'akib Ayâsofya ma'bed-i mu'allâsında ilk Cum'a namâzını edâ buyurdukları günün devr-i senevisini tebciilen Hazirân'ın on beşinci Cum'a günü **yedinci defa** olarak bir ihtifâl icrâ edilecektir." *Tanin*, 11 Haziran 1917. "Cennet-mekân Sultân Mehmed Hân-ı Sâni Hazretleri'nin İstanbul'un fethini müte'akib Ayâsofya Ma'bed-i Mu'allâsında ilk Cum'a namâzını edâ ve hutbe-i hamâsetlerini (...) tevkîr-i hâurası maksadiyle **sekiz sene-den beri** icrâ edilmekte olan ihtifâlin pek bülend yâd-ı târihiyyesiyle ..." *Peyam-ı Sabah*, 31 Mayıs 1918. Bu haberlerde görüldüğü gibi etkinlik yılı sayıldığında kutlama tarihinin 1911'de başladığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı dönemi Fetih kutlamaları için bkz. Vahdettin Engin, "İstanbul'da Müstesna Bir Gün 11 Haziran 1914, İlk Fetih Kutlamaları", *Popüler Tarih*, Mayıs 2003, Sayı: 33, s. 64-68; a.mlf. *Cumhuriyetin Aynası Osmanlı*, İstanbul 2010, Fetih kutlamalarının tarihi seyri için bkz. Coşkun Yılmaz, "Fetih Kutlamaları", *Aydos Kalesi ve İstanbul'un Fethi*, ed. Uğur Demir-Mehmet Mazak, İstanbul ts., s. 265-288.

İhtifalci Ziya beyin, 11 Haziran 1915'de Fatih Camii'ndeki merasimde yaptığı konuşma bu kutlamaların başlangıcına, katılımlara, gelişimine ve amacına ışık tutmaktadır:

"...Füyûzaât-ı medeniyetle revnâk-tırâz bir devr-i meâli küşadına müvaffik olan hazret-i Fâtiḥ'in yâd-ı hamasetini en büyük bir vazife-i milliye addederim. ...

Biz, şimdiye kadar milletimizin şahsiyet-i maneviyesinde tecelli eden ve bütün cihân-ı irfânın şâyeste-i hürmet ve takdiri olan ekâbiri tevkîr etmeyi zâhirî bir alâyiş zannederek, kıymet-i ahlâkiyye ve ictimâiyyesini düşünmeyi bile külfet bildik. ... İsbâta hacet görmem ki, bir millet târihi ile, muhteşem mâzîsi ile ikâz ediliyor. Âtî, istikbâl daima mâzînin keşfüne dayanarak yürür. ... Biz bu erlerin nâm-ı bü-lendini tevkîr, nâmûs u dîn ve vatan uğrunda mücâhidlerini, azm ü delîrânelerini tebcil ederiz... Çünkü bu fazilet-kârlar nezdül-vahidde de hâiz rütbe-i tekrîmdir. ...

Geçen sene bu ihtifâle hazırlandığımız zaman, târiḥ-i âlemede hayâl-perestlikle mezkûr bir millet matbu'âtı, hiss-i vatanın, Türklerin tabî'at ve ahlâkına gayrı-mûnis olduğunu söyleyerek, ba'zı arz-ı sebe-bden dolayı cevelân-ı âsilânesine bir meded tevkîf arz olan teceddüt-ü kahramânemizin galeyânına izhâr-ı hayret ediyordu. ...

Bu tezâhürâtın ruh u millet üzerindeki tesîrât-ı füsûn-kârîsinin öyle azâmetli, vakârlı tecelliyâtı görülüyor ki bunun en büyük şahidi işte bu günkü muhteşem ihtifâldir...

Zîrâ dört sene evvel bu türbe-i muallâya arz-ı tazîmât etmek ve bu vesîle ile feth-i mübînin menâkıb-ı celâdetini, safahât-ı hârikanümâsını tezkâr ve tebcil eylemek emniyyesiyle pek yalnız olarak, yalnız bir Hadîka-yı Meşveret'le ve ertesi sene İstanbul Sultânîsi ve Tefeyyüz Mektepleri ile gelebildiğimiz hâlde bu gün bu tebcilâta bütün milletin iştirâkini görüyoruz. Târiḥ-i âlemin, ilmîni, irfânını, hamâsetini takdîr ettiği bir şehri yâr-ı şehîrin yâd-ı meâliyyâtı nâmına tertîb eylediğimiz şu ihtifâle bütün bir millet-i necîbenin tehâlûkle iştirâki teceddüt ve celâdet-i fitriyye ve asabiyyet-i millîyyemizin yeniden galeyân ve fevânını isbât ettiği için şâyân-i şükran ve imtinândır. ...

İmân-ı kavî ile tekrâr ederim ki bu asabiyyetin ilhâm ettiği bu hamâset Türklüğe, Osmânlılığa hürmet etdirecek, (...) şu ma'bed-i mu'azzam (Fatih Camii), şu merkadd-ı münevver (Fatih'in Türbesi) huzûrunda safbeste-i tazîm olan ehl-i tevhîdin sadâ-yı vicdâniyyesini arş-ı azîmete tehlîl gibi yükselen minârelerinin bâlâ-yı huşû'undan ezân ümmete feyz ve sa'âdet tebşîr eden Allâh u ekber sadâ-yı bülend-i lâhûtisini ümmet-i necîbeye ilâ yevm'il-kıyâm işitdirecek, mu'azzam türbelerimizin peyşân-ı azimetinde parlayan hilâlimizi ebediyyen şu'le-nisâr edecektir."⁶

Osmanlılar fetih kutlamalarını Ayasofya'da ilk Cuma namazının yıldönümlerine denk getirmişler ve kutlamalarda bu tarihi esas almışlardır. Bu durum gazetelerdeki ilan ve haberlerde açıkça belirtilmektedir.

Müslüman Tüccar Cem'iyeti 11 Haziran 1914 Perşembe günkü ilanlarında "Firdevs-i aşîyân Sultân Fâtih hazretlerinin fethi müte'akib İstanbul'da ilk Cum'a namâzını edâ buyurdıkları günün sene-i devriyesine müsâdif olan Mayıs-ı Rumi'nin Otuzuncu Cum'a günü yapılacak ihtifâl-i milliye... hitamına – On buçukdan üç buçuğa- kadar bütün Müslüman ticârethânelerinin bâyraklarla tezyin" edilmesini istemekte ve Ayasofya Meydanı'nda cemiyetlerine tahsis edilen yere "bütün İslâm tacirlerinin, Cum'a günü kable'l-zuhûr sa'ât on birde Gülhâne Parka, Muzika Kôşkû bulunan geniş yerde birleşmek için gelmeleri"ni istemektedir."⁷

11 Haziran 1914 Perşembe tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesi "Yarın ki Tezâhûrat" başlıklı haberinde 10 madde halinde sıraladığı fetih programının başında şu bilgiler yer almaktadır:

"Yarın (12 Haziran Cuma) feth-i celil-i Kostantiniyye'ye müsâdif olmak hasebiyle Osmanlılar için İhtifâl-i milliyeden ma'dûd bulduğundan bugünün ulu şâniyla mütenasib bir sûretde her tarafda i'lan-ı

6 Konuşmanın tamamı için bkz. *Tasvir-i Efkâr*-12 Haziran 1915 (Cumartesi). Fetih kutlamalarıyla ilgili basındaki haberleri temin eden Coşkun Ünsal'a teşekkür ederim.

7 *Tanin*, 11 Haziran 1914, nr.547 s.4.

şādūmānî edileceği gibi emakîn gündüz bayraklarla, gecesi de fenâr ve kanâdil ile tezyîn edilecektir. ...

1- Sultân Fâtih Hazretleri'nin fethi müte'akib İstanbul'da ilk Cum'a selamlığını icrâ buyurdıkları günün sene-i devriyesine müsâdif bulunan Rumî Mayıs'ın otuzuncu Cum'a günü olan, Ayâsofya Cami'-i Şerîf'inde müte'akiben Fâtih'deki medfen-i mu'allası önünde İhtifâl-i Millî icrâ edilecektir. ...

2- Tam Sâat on bir buçukda doğruca Ayâsofya Cami'-i Şerîf'ine gidilecektir.

3- Cum'a namazının edâsına müte'akib ... Fâtih hazretleri-nin Ayâsofya Cami'-i Şerîf'inde ilk Cum'a namazını edâ ve hutbe-i hamâsetlerini kırâ'at ettikleri günün sen-i devriyesine tesâdüf olduğu cemâ'ate ihtâr edilerek bütün Ervâh-ı Şühedâ ve mücahidine fâtihâlar ithâf edilecektir.”⁸

Gazetelerde yer alan sonraki yıllara ait fetih ihtifali haberlerinde Fatih Sultan Mehmed'in Ayasofya'da kıldığı ilk Cuma namazına vurgular devam etmiştir. 1917'de Avrupalılarla zaman birliğini sağlamak için Rûmî takvim yerine Milâdî takvimin tercih edilmesi Fetih kutlamalarının gününü de değiştirmiştir. İhtifaller, Rûmî 11 Haziran veya takip eden ilk Cuma günü yerine Milâdî 29 Mayıs'ı takip eden ilk Cuma günü gerçekleştirilmiştir. Takvim değişikliği 1917'de olmasına rağmen fetih kutlamalarında 29 Mayıs'ın esas alınması 1918'dir. Ancak, 30 Mayıs 1918 tarihli gazetelerde kutlama programı duyurulmasına rağmen, ihtifal günü Fatih'te yangın çıkması nedeniyle bu seneki etkinlik gerçekleştirilememiştir.⁹

Fetih kutlamalarının yeniden gündeme gelmesi 1940'ın sonlarında, fethin 500. Yılı münasebetiyledir. Ama Ayasofya artık cami değil

8 *Tasvir-i Efkâr*, 11 Haziran 1914, nr.1106, s.3

9 “Dün Fâtih Sultan Mehmed Hazretlerinin İstanbul'u feth buyurmalarını müte'akib Ayâsofya Câmî-i Şerîf'inde edâ ettikleri ilk Cum'a namâzının sene-i devriyesini tes'id etmek münâsebediyle Fâtih'de icrâsı Mukarrer İhtifâl-i Resmî, Fâtih civârında zuhûr eden yangın hasebiyle icrâ edilememiştir” *Peyâm-ı Sabah*, 1 Haziran 1918 Cumartesi.

müzedir. Kutlamalarda esas alınan tarihte Ayasofya'daki ilk Cuma namazı değil Fatih Sultan Mehmed'in şehre girişidir.

Tek parti iktidarının sona erip Demokrat Parti hükümetinin iş başına gelmesi fetih kutlamalarına da yansımış, 500. Yıl için çok geniş kapsamlı programlar planlanmış ve 1953'de Cumhuriyet döneminin ilk fetih kutlaması yapılmıştır. Bu etkinlikler beklenin aksine, Avrupa kamuoyunun ve Yunanistan'ın tepkisi dikkate alınarak Hükümet tarafından istenildiği gibi sahiplenilmemiş ve sönük geçmiş, kamuoyunda ve basında ciddi tartışmalara konu olmuştur.¹⁰ Fakat her şeye rağmen Fetih kutlamaları tarihinde 1953'ün özel bir yeri vardır ve sonraki tarihlerde konu bu kadar geniş çaplı ele alınmamıştır.

Fetih kutlamaları 1960 ihtilâlinde kısa bir süre kesintiye uğramışsa da devamlılığını sürdürmüştür. 1980'in sonlarından itibaren bazı vakıf ve derneklerin fetih kutlamalarıyla yaygınlaşan etkinlikler 1994'de Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olmasından sonra daha görünür ve etkin şekilde kutlanmıştır. Sempozyumlar düzenlenmiş, kitaplar yayınlanmış, geniş katılımlı şenlikler gerçekleştirilmiştir. Son yıllarda Fatih Sultan Mehmed'in Türbesini ziyaret, şehre temsili giriş gibi etkinliklerin yanında fetih yıldönümleri görsel ve coşkulu bir şölene dönüştürülmüştür. Buna karşılık içerik aynı coşku ve canlılıkla gelişimini sürdürememiştir. Halkın katılımı açısından bu şölenler son derece önemlidir. Fakat çalışmaların, konunun esasına, tarihi ruhuna ve hakikatine yönelik bilim, kültür ve sanat faaliyetleriyle daha etkili ve kalıcı bir şekle dönüştürülmesi de önemlidir.

"Düştten Fethe İstanbul", yeni yazılarla desteklenmekle birlikte, fetih yıldönümünde, fetih kutlamalarına kalıcı bir katkı ve yeni bakış açıları sağlamak amacıyla Üsküdar Belediyesi'nin 28 Mayıs 2014'de düzenlediği "İstanbul'un Fethi: Fethi Gören Şehirden İstanbul'un Fethine ve Fatih'i'ne Bakış" konulu ilmi toplantının hatırasıdır.

.....
¹⁰ 500. Yıl kutlamaları için bkz. Kazım Yetiş "İstanbul'un Fethi kutlamaları", *Türk Edebiyatında İstanbul'un Fethi ve Fatih*, ed. Kazım Yetiş, İstanbul 2005, s. 3-65.

Pek çok araştırmaya konu olmasına ve çok sayıdaki yayına rağmen İstanbul'un fethi ne yazık ki bütün safahatıyla ve açıklığıyla ortaya konulamamış, aydınlığa kavuşturulamayan pek çok husus bulunmaktadır. Günümüz tarihçileri konuyu araştırmaya ve tartışmaya devam etmektedir. Ve uzunca bir sürede bu tartışma ve araştırmalar devam edeceğe benzemektedir. Bu eser de hazırlanırken İstanbul'un fethi ve fatihiyle ilgili araştırmalara, tartışmalara katkıda bulunmak, bazı önemli sorulara cevap olmak amacıyla hazırlanmıştır.

Kitabın ilk makalesini "İlk Müslümanların İstanbul Seferleri ve Eyüp Sultan" konusu oluşturmaktadır. Yazıda Fetih hadislerinin sahabeler başta olmak üzere ilk Müslümanlar üzerindeki etkisi, Peygamberimizin müjdelediği kimselerden olma arzusuyla İstanbul'a gelen ve Eyüp'e defnedilen Ebû Eyyüb el-Ensârî, Osmanlı sultanlarının, ulemasının yöneticilerinin ve halkının bu sahabeye hürmeti, Eyüp Sultan için İstanbul'un, İstanbul için Eyüp Sultan'ın önemi ve rolü ele alınmaktadır.

"Fethi Gören Şehir: Üsküdar" yazısında İstanbul'un fethine beşiklik ve şahitlik eden Üsküdar'ın tarihi, demografik ve idari gelişimi anlatılıyor.

Fetih Rûznâmesi'ni takip eden "İstanbul'un Fethi: Son Kuşatma ve Konstantinopolis'in Düşüşü" yazısında ise fethin tarihi kaynakları değerlendirildikten sonra, şehrin Konstantinopolis iken "Türkopolis" oluşunda son hücumun özel önemine dikkat çekilip 7 madde halinde mahiyeti anlatılıyor.

"Latin külâhı mı? Türk Sarığı mı?" yazısında Bizanslıları bu tercihe yönelten sebepler incelenirken, "Bizans'ın İstanbul'u Savunması"nda şehrin Osmanlılara karşı savunma hazırlıkları, Bizanslıların psikolojisi, şehrin düşüşü ve Avrupa'daki yankıları anlatılmaktadır.

"Fethin Gemileri: İstanbul'un Fethinde Osmanlı Donanmasının Rolü" yazısında ise Fatih Sultan Mehmed'in kuşatma için hazırladığı donanma gücü, gemilerin karadan nasıl ve nereden yürütüldüğü, fethinde donanmanın rolü konularıyla ilgili bilgiler veriliyor.

"Fethin Topları: Ateşli Silahların Gelişmesinde Sultan Fatih'in Rolü"nde, surların aşılmasındaki rolü Fatihle gündeme gelen ve o

zamana kadar en etkili şekilde İstanbul'un fethinde kullanılan Osmanlı topları ve Fatih Sultan Mehmed'in bu silahların gelişmesindeki etkisi inceleniyor.

Fetihte Fatih Sultan Mehmed'den sonra en önemli isim şüphesiz Akşemseddin'dir. Hem fetih hazırlıklarında hem de kuşatma günlerinde Sultanın ve ordunun en önemli teşvikçisi ve moral kaynağı olan Akşemseddin kuşatmanın en büyük kırılma anında da devreye girmiş ve fethin gerçekleşmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. "Akşemseddin: Fetih'teki Rolü ve Sultan'a Mektubu" konulu yazı onun fetihteki rolünü ve hayatını anlatıyor.

"Fatih'in İstanbul'u İmarı" yazısında Şehrin Osmanlı İstanbul'una dönüşümü ve bu değişimde Fatih Sultan Mehmed'in imar ve iskân politikaları ve mimari eserleri ele alınıyor.

"Yahya Kemal'e Göre Üsküdar ve İstanbul'un Fethi" yazısı ve onu takip eden Modern Türk şiirinde İstanbul'un fethi'nde Fethin ve Fatih'in edebiyata yansımaları ve edebi anlatımı değerlendirilmektedir. "Şair Fatih: Avnî" yazısında ise sultanın edebî kişiliği değerlendirilip şiirlerinden örnekler aktarılıyor.

"Fatih Sultan Mehmed'in İlgi Duyduğu Kitaplar ve Kütüphanesi" başlıklı yazıda ise Sultan'ın bilgi kaynakları ve kitap dünyası ele alınıyor. "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Hukukundaki Yeri" yazısı ise Sultan'ın üzerinde çok durulmayan bir yönünü, Hukukçu kişiliğini ve Osmanlı Devleti'nin merkezî devlet anlayışı, hükümlerliliğin bölünmezliği ve hukuk düzenini sağlam temellere oturtmasını sağlayan bir hükümdar olarak tarihi rolünü irdeliyor.

Osmanlı tarihinin, daha doğrusu saltanat tarihinin en tartışmalı konularından birisi kardeş katli meselesidir. Kardeş Katli meselesinin Osmanlı ve İslâm hukukundaki yeri, dayanakları, hukuki ve siyasi tenkitler, bu kuralın sonuçları "Kardeş Katli ve Hukuki Boyutu" başlıklı yazıda değerlendiriliyor.

Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı devlet teşrifatını ve kanunlarını sistemli ve kalıcı bir şekilde ortaya koyan hükümdar. O bu konudaki karar ve uygulamaları ile Osmanlı Devlet Teşkilatında bir dönüm

noktasını oluşturmaktadır ki Sultanın bu alandaki faaliyetleri ve etkisi “Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Devlet Teşkilatı” makalesinin konusunu oluşturmaktadır.

“Osmanlı Melezlenmesinin Son Safhası: Fatih Döneminde Bizans-Balkan Aristokrasisi Üyelerinin Osmanlı Yönetici Seçkinlerine Dâhil Edilmesi” konulu makale ise Osmanlı sisteminin dönüştürücü gücünü ve sisteme “dışarıdan” dahil edilenlerin rolünü ele almaktadır.

Sonuç olarak değerlendirdiğimizde İstanbul’un fethini, İslâm tarihindeki yeriyle başlayan anlatım, Fatih’in harekâtını, bu harekâtın belli başlı amillerini, önemli dönüm noktalarını, Bizans kamuoyunun Osmanlıya bakışı, savunma hazırlıkları ve Fetih tarihinin en önemli ve sonuç getiren harekâtının farklı açılardan değerlendirilmesiyle devam ediyor. Siyasi tarihin yanında kültür tarihi de bu eserin önemli bir bölümünü oluşturuyor. Fethin edebiyatımızdaki yankısı, sultanın şairliği ve kütüphanesi konuları fetih edebiyat ilişkisi yanında Fatih Sultan Mehmed’in askerî kişiliği dışına çıkılarak edebiyat kültür dünyasına, imar faaliyetleri de imarçı ve inşacı yapısına kapı aralamaktadır. Hukuk ve devlet teşkilatı, devşirmeler sisteminin etkisini irdeleyen ilgili yazılar ise Padişahın Osmanlı tarihindeki belirgin yönünü ve onu diğer emsallerinden farklı ve kalıcı kılan taraflarını ortaya koyuyor.

Yazar kadrosuyla bu konuda söz söyleyebilecek en yetkin isimlerin bulunduğu eser, fethi ve fatihle ilgili ortaya koyduğu bakış açısı, bilinenlerin teyidi, yeni bilgi ve yorumlarıyla fetih ve Fatih konusundaki literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.